

повноцінного інтелектуального, морального, емоційного, естетичного розвитку... Ми з дітьми прийшли в осінній сад...Я розповідаю дітям про золоту осінь, про те, як готується до тривалої й холодної зими все живе в природі...Переконавшись, що діти переживають, відчувають багатство змісту й емоційного забарвлення слів, я пропоную малятам розповісти про те, що вони бачать і відчувають. На моїх очах, ось зараз народжуються напрочуд тонкі й яскраві думки про навколишню природу... Діти не переказують моїх слів, а висловлюють своє. Думка збагачується, у дитини виробляється уміння думати, вона переживає почуття радості мислення, яке не можна ні з чим порівняти, насолоду від пізнання. Вона відчуває себе мислителем” [1: 452-453].

Висновки дослідження. Таким чином, у різні часи педагоги зауважували на необхідності цілеспрямованої роботи щодо підготовки дитини до школи. Тільки гармонія фізичної та психологічної готовності гарантуватиме першокласнику якісний початок шкільного навчання. Адекватними формами навчально-виховної роботи з дітьми називали пізнавальні бесіди, предметні та інтегровані заняття, самостійні спостереження тощо. Сучасними фахівцями дошкільного виховання [2; 3; 4] активно підтримана ідея розробки для старших дошкільників інтегрованих (комплексних) занять, в ході яких розвиватимуться психічні можливості малят, стимулюватиметься пізнавальна активність, вироблятимуться основи різних видів діяльності, практики комунікації. Це може стати предметом подальших наукових пошуків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія: Навчальний посібник для студентів педагогічних інститутів / Упор. З.Н.Борисова. – К.: Вища школа, 1990.
2. Ілляшенко Т., Обухівська А., Стадненко Н. Підготовка дітей шестилітнього віку до школи (Система занять та вправ) // Початкова школа. – 2002. – №7. – С. 12 – 15.
3. Лапшина І.М., Литовченко В.М. Дошколярник. Розвиток мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку: Посібник для вихователів і батьків майбутніх першокласників. – К.: ВД Калига, 2006.
4. Лип'янський Л.С., Дрожжина Т.В. Дошкільнятко: Букви, цифри, читання та лічба в іграх. – Харків: Прапор, 1996.
5. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори / За ред. О.В.Проскури. – К.: Освіта, 1996.
6. Сходинки: Програма підготовки дітей до школи / Уклад. – Г.А.Іваниця, Г.І.Колосінська, О.В.Лесіна, Л.С.Русан, В.П.Телячук. – Вінниця: ВОПОПІ, 2005.

УДК 37.032

М.П. Пантюк

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА СПОРТ ЯК ЧИННИКИ ВИХОВАННЯ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті розглядаються можливості використання у процесі становлення особистості таких чинників виховання як фізична культура та спорт. Проаналізовані історичні аспекти означеної проблеми і окреслено шляхи використання позитивного історичного досвіду в сучасних умовах.

The possibilities to use such educational factors as physical culture and sport in the process of becoming a personality are examined in the article. The historical aspects of this problem and also the ways of usage of positive historical experience in modern terms are analysed here.

Актуальність дослідження. Проблема поліпшення стану здоров'я підрастаючого покоління у нашій країні стала сьогодні пріоритетною не лише для медицини, а й для психології та педагогіки. У зв'язку з цим значна частина відповідальності за життя та здоров'я дітей та молоді покладається на освіту. Фізичне, психічне, моральне здоров'я

громадян викликає занепокоєння у батьків та педагогів. З огляду на це сім'я, школа, громадські організації, навчально-виховні заклади усіх типів та рівнів ставлять перед собою завдання збереження, зміцнення та поліпшення стану здоров'я людини у складних соціальних обставинах.

У педагогічній науці існує ряд досліджень, які презентують проблему здорового способу життя, чинників для його підтримки та вказують на можливі шляхи її розв'язання. Серед науковців, що займалися цією проблемою, слід назвати Бахмудова Б.М., Вільчковського Е.С., Власюк Г.І., Хоменко Н.М., Оржеховську В.М., Бойченко Т.Є., Дубогай О.Д. та інших. Вчені з'ясовують вплив навколишнього середовища на стан здоров'я дітей, вивчають проблему формування здорового способу життя окремих вікових категорій; аналізують роль окремих чинників здорового способу життя – фізичної культури, рухливих ігор, народної культури, психологічного клімату у колективі тощо. Всі вони, безумовно, є корисними та своєчасними.

Метою нашої статті є аналіз, вивчення та обґрунтування педагогічних підходів до формування здорового способу життя дітей та молоді в історичному аспекті та визначення можливостей використання цього досвіду в сучасних умовах.

Аналізуючи стан сучасного українського суспільства і особливості процесів, що відбуваються у державі, доцільно провести паралель з аналогічним історичним періодом, який переживала Україна на початку ХХ-го століття у час визвольних змагань за свою незалежність. Такий аналіз, на нашу думку, дав би змогу використати досвід минулого з метою уникнення помилок і полегшення кризових наслідків у царині освіти.

На початку ХХ-го століття зміни в тогочасному суспільному житті, як свідчить історія, накладали відбиток на освіту і вимагали виховання нової людини: “Тим часом світ змінився і з кожним днем міняється. А світ все вимагав і нині ще більше, ніж коли вимагає таких людей, що вмiли би в ньому дати собі раду, вимагає відповідно до потреб часу вихованих людей: здорових тілом, загартованих, бодрих, витривалих, здорових душею ... відважних, сміливих, підприємливих, самостійних, проворних, людей, що мають залізні нерви і крицеві характери, що без крихти вагання знають “чиї вони сини, яких батьків”, людей, що знають свою честь і ціну, і своє право на життя і вмiють за те право постояти і його добути в боротьбі... Але такі люди не впадуть самі з неба, не виростуть самі як та верба при дорозі, їх треба доцільно і вмiло виховувати..”, – так писав галицький педагог і освітній діяч Я.Кузьмів у своїй роботі “Трохи серця – трохи неба”, що була присвячена організації виховання дітей [4: 5].

Вітчизняні педагоги проблему фізичного виховання і спорту дітей та молоді тісно пов'язували з питаннями формування характеру. Ця проблема стала актуальною і сьогодні, коли у суспільстві активно заговорили про здоров'я нації, точніше про його катастрофічне погіршення. Професор О.Вишневський з приводу актуальності проблеми формування характеру пише: “...з характерів окремих людей складається і характер нації, а тому повноцінне суспільство завжди зацікавлене у вихованні людей характерних; безхребетні істоти не можуть бути корисними для народу” [1: 313].

Передовсім йшлося про цілеспрямоване та системне виховання характеру – як “найвищого аспекту особистості” [6]. У характері виявляється все те, що є найважливішим у людині і дає змогу їй тим чи іншим способом соціалізуватися. Саме він є найважливішим чинником, вирішальним для індивідуальних особливостей у процесі людської діяльності. Наслідки його впливу значно перевищують вплив особливостей темпераменту чи інтелектуальних здібностей особи.

Для формування характеру людини важливими є чимало чинників і не можна однозначно визначити які із них мають вирішальний вплив. Проте зазначимо, що соціальне середовище, психологічний клімат у сім'ї, особливості стосунків у шкільному колективі, культурні традиції малих груп, де перебуває людина – це далеко не повний перелік найважливіших чинників, що сприяють формуванню характеру людини.

Слід визнати беззаперечний факт, що на процес формування характеру значний вплив має фізичне здоров'я людини, а його, як відомо, можна утримувати засобами фізичної культури та спорту і починати цей процес слід з раннього дитинства.

В історії вітчизняної освіти уже був етап, коли проблема виховання особистості засобом фізичної культури та спорту була особливо актуальною. Це був час національного відродження на початку ХХ століття. Щоб досягти успіху в організації суспільного життя, українській нації доводилося вести невпинну, уперту боротьбу і наполегливо працювати, напружуючи всі свої сили. Сила і міць нації звичайно залежала від сил тіла і духу окремої людини: "Тому в цю епоху більш, ніж коли інше, треба звернути пильну увагу на розвиток громадян і так, щоб кожній людині всі її сили могли бути найбільш раціонально та економно використані. Грунтом для такого розвитку людини є її фізичне здоров'я" [3: 48].

Не оминули своєю увагою визначену проблему й видатні вітчизняні педагоги: К.Д. Ушинський, С.Ф. Русова, Я.Чепіга, С. Сірополко, Г. Ващенко та ін. Головним завданням виховання С.Русова вважала "вироблення" характеру, бо "...він дає змогу людині досягнути найвищі моральні блага". Про це писала вона у своїй відомій праці "Дидактика". С.Русова підкреслювала винятково важливу роль у цьому процесі дитячих та юнацьких організацій: "Воля, незалежність мусять зростати разом з свідомістю, а цю свідомість краще усього виробляє соціальний осередок" [7: 146].

С.Русова вказувала, що необхідною умовою становлення держави є постійна турбота про здоров'я нації. Про це знаходимо відомості у сокільських, пластових, лугових часописах. Вона пригадує, як вперше познайомилася з руханкою і впроваджувала її у своїх дитячих закладах. Це було в 1873-му році. Тоді ще ніхто не міг думати, що руханкою можуть займатися студенти або дорослі люди. У 1874-му році у Київ приїхав молодий український вчений-соціолог Зібер разом зі своєю дружиною. Вони організували на Великій Володимирській вулиці так звану "Залю для шермування і руханки". С.Русова згадує, як вона вперше прийшла займатися руханкою у цю "Залю": "Дивлюсь, а тут Житецький з розбігу бере "дистанції", а грубезний наш лікар, дуже засапавшись, виліз аж на гору якогось стовпа. І весело і соромно. Українська мова лунає і бачу, що Вовк під час руханкових вправ проводить конспіративні розмови...Чому ж не вправляти, коли разом із тілом і душа має свою втіху?" [8: 31].

Свідчення про формування характеру засобами фізичної культури знаходимо набагато раніше, ще у часи козаччини. Цей період, зокрема, витворив легендарний образ козака-характерника, якому були притаманні риси надзвичайно сильної людини, яка досконало володіє своїм тілом і духом. Академік Д.І.Яворницький описує характерників, які одним подихом могли убити людину.

Гасло про те, що у здоровому тілі здоровий дух стало провідною ідеєю громадського руху українців протягом багатьох століть.

Звичайно, система фізичного виховання не ставить перед собою подібних завдань, це зокрема зумовлюється відносним суспільним спокоєм, але загальновідомо, що здорова фізично людина почувається впевнено, їй у меншій мірі притаманне почуття меншовартості і ущемленості.

Окремо слід також відзначити вплив різних виховних інституцій на процес фізичного виховання особистості та у зв'язку з цим і на формування характеру дитини. На нашу думку, сьогодні сім'я, як найперший і найважливіший інститут, де відбувається процес становлення особистості, виконує функцію зміцнення і збереження дитячого здоров'я незадовільно. Причини такого стану справ носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Основними і з них є незнання батьками законів та закономірностей росту і розвитку дитячого організму; небажання сприймати фізичне виховання і спорт у сімейному колі як необхідну складову цілісного процесу виховання особистості; відсутність відповідного рівня культури для того, щоб провадити заняття для зміцнення чи збереження здоров'я; кризовий стан суспільства, на тлі якого простежується зниження матеріального добробуту сім'ї; екологічна ситуація в

країні тощо. Проте, стверджуємо, що в передусім не суспільна криза є основною причиною погіршення здоров'я людини.

Шість років, проведених дитиною в сім'ї у дошкільний період, зумовлюють її майбутню поведінку й зацікавленість заняттями фізичною культурою та спортом у школі. Окрім цього, педагогічні заклики турбуватися здоров'ям дитини, не перевантажувати її, залучати максимум адекватних методів і засобів для розвитку дитячого організму не звільнили українського школяра від щоденного багатогодинного сидіння за партою і підміни уроків фізичної культури (як другорядних) іншими, "більш важливішими" предметами шкільного циклу. У таких обставинах відбувається становлення характеру людини.

Проте, фізичне виховання у всіх його виявах і формах було і залишається необхідним компонентом загальної культури особистості. Німецький педагог О.Групе вказує на багатовекторність впливів фізичного виховання і занять спортом на процес становлення особистості. Він відзначає цілу низку орієнтирів фізичної культури, а саме:

- сам процес руху, який приносить чуттєву радість (враження);
- фізично-психологічні наслідки руху (здоров'я);
- спілкування з іншими людьми під час занять спортом (зв'язок);
- естетичне сприйняття дій іншими (вираз);
- оцінка дій згідно до загальноприйнятих критеріїв (досягнення);
- амбівалентність спортивних дій, що завершуються або перемогою, або поразкою (гра) [5: 155].

Все це, безумовно, впливає на формування характеру людини. Завдання педагога полягає у тому, щоб ці дії підпорядковувалися певним правилам співжиття в суспільстві, були спрямовані передусім на перемогу духу над власним тілом, приносили задоволення від перемоги і вчили з гідністю переживати поразку.

Окремі вчені обстоюють думку про те, що людина під час занять фізичною культурою та спортом стає злою і черствою, у ній народжується нестримна жага перемоги будь-якою ціною. Їм опонує психолог Карр. На його думку гра є ніби чистилищем для дитини, бо саме через неї виходить агресивна енергія, користь боксу, футболу чи інших спортивних ігор у тому, що вони знижують дитячу агресію і войовничість. Карр у своїй праці "The survival values of play" (Colorado, 1902) вказує на неоціненну користь гри і вважає, що гра це:

- приємне використання часу;
- вихід для зайвої енергії, яка могла б прийняти антисоціальний напрям;
- відпочинок;
- урівноваження витрачених сил;
- робота сили духу і тіла;
- вплив на виховання;
- розвиток соціальної сфери [7: 74].

Подібно до цього трактується фізична культура і спорт теорією "Надлишку сил" Шиллера-Спенсера. Вчений вказує, що за допомогою гри дитина звільняється від зла, агресії, негативних емоцій і надлишку енергії.

Треба відзначити, що для успішного здійснення фізичного виховання та становлення позитивних рис характеру дитини слід враховувати цілу низку умов і особливостей:

- фізичне виховання слід здійснювати з урахуванням індивідуальності і неповторності дитини;
- воно буде успішним при наявності відповідних матеріальних умов та широкої пропаганди здорового способу життя;
- важливим є застосування прогресивних методик вивчення індивідуальності дитини і з огляду на це слід добирати відповідні методи та засоби фізичного виховання;
- успіх буде залежати від особистого ставлення до цих занять керівника дитячого колективу;
- важливим є створення ситуації здорової конкуренції і духу змагання;

- у дитячому колективі повинна панувати відкрита концепція викладання, яка відмовляється від певних штампів, шаблонів і схем.

Зарубіжні педагоги наголошують на тому, що фізична культура і спорт володіють великим розвивальним та виховним потенціалом, використання якого є запорукою успіху процесу становлення особистості. Так, наприклад, німецький педагог Групе таким чином визначає основні комплекси освітніх мотивів: “1) фізичні вправи, гра і спорт формують важливу сферу незамінного і специфічного первинного життєвого досвіду і основ світосприйняття; 2) вони володіють охоронно оздоровчою цінністю, забезпечуючи зміцнення і укріплення здоров’я (працездатності, життєвих сил, доброго самопочуття); 3) естетичний зміст фізичних вправ, гри, спорту (їх грація, природність, свобода і невимушеність); 4) їх значення (яке необхідно розглядати дуже деталізовано) і конкретно для особистості і суспільства (чесність і порядність у відношеннях з оточуючими, впевненість у своїх силах, комунікабельність, соціально коректна поведінка, дисципліна); 5) власне ігрове значення фізичного виховання (спонтанність, м’язева радість, безкорисливість, відсутність утилітарної доцільності)” [2: 115].

Отже, фізичне виховання та спорт відіграють виключно важливу роль у становленні характеру дитини. Проте процеси оволодіння фізичною культурою потребують нагального удосконалення у всіх виховних інституціях, відповідальних за становлення особистості. Сім’я, школа, громадські дитячо-юнацькі та молодіжні організації повинні будувати свою діяльність таким чином, щоб створити оптимальні умови для фізичного виховання та розвитку особистості. Саме на цих організаціях та закладах лежить сьогодні відповідальність за характер і здоров’я нації в цілому і окремої особистості зокрема. Проблеми фізичного виховання і фізичної культури потребують негайного негального вивчення та позитивного вирішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вишневецький О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.
2. Групе О. Движение, игра и достижение в спорте. Основные темы антропологии спорта. – 1975. – 576 с.
3. Кудрицький М. Фізичне виховання в школі // Вільна українська школа. – 1919-1920. – Серпень-грудень. – Т.1. – С.48-52.
4. Кузьмів Я. Трохи серця – трохи неба (Про діточі садки на селі в часі пільних робіт). – Львів: Накладом Повітового Союзу Кружків Рідної Школи у Львові, 1936. – 20с.
5. Майнберг Э. Основные проблемы педагогики спорта: вводный курс. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 318с.
6. Психологія. З викладом основ психології релігії / За ред. о. Юзефа Макселона. – Львів: ”Свічадо”, 1998. – 320 с.
7. Русова С. Вибрані педагогічні твори. – К.: “Освіта”, 1996. – 304 с.
8. Український сокіл, 1935, ч. 3.

УДК 37.035.3

Н.В. Слюсаренко

ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ В СПАДЩИНІ В.СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті на основі аналізу спадщини видатного українського педагога В. Сухомлинського виявлено поняттєво-термінологічний апарат трудової підготовки, створений та охарактеризований видатним педагогом.